

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ

УДК 061.231:37 “Рідна школа”:37.035.6(477.83) “193”:

ДОРІСТ ТОВАРИСТВА “РІДНА ШКОЛА” ЯК ФОРМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ГАЛИЧИНІ (30-ті роки ХХ ст.)

Дмитро Герцюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львів, Україна*

Розглянуто організаційно-педагогічні засади діяльності доросту товариства “Рідна школа” як форми національного виховання української молоді в Галичині у 30-х роках ХХ ст. Акцентована доцільності використання досвіду виховної роботи з молоддю в умовах сьогодення.

Ключові слова: товариство “Рідна школа”, доріст, українська молодь, національне виховання, самовиховання.

Постановка проблеми. Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство зумовлюють потребу активізації виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу загалом. Актуалізується проблема формування високоосвіченої, життєво компетентної особистості молоді людини, зорієнтованої на високі загальнолюдські ідеали, з глибокими національно-патріотичними почуваннями.

Сьогодні сформоване соціальне замовлення на ефективні виховні системи й технології, які б забезпечували вирішення освітньо-виховних завдань сьогодення. У цьому контексті доречним є вивчення й узагальнення досвіду діяльності українських громадських культурно-освітніх товариств і організацій, які на тому чи іншому історичному етапі розвитку українського шкільництва пропонували дієві шляхи й засоби національного виховання української молоді.

З-поміж багатьох громадських інституцій своєю виразно національною спрямованістю освітньо-виховної діяльності випізняється Українське педагогічне товариство “Рідна школа”, яке в умовах чужоземного поневолення упродовж майже 60 років (1881–1939) високо несло знамено рідношкільної ідеї, прислужилося вихованню не одного покоління національно свідомого громадянства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії становлення та розвитку цього товариства, окремих аспектів його діяльності знайшли своє відображення у наукових дослідженнях Б. Ступарика, Т. Завгородньої, М. Чепіль, Г. Білавич, Б. Савчука, Н. Сабат та ін. Водночас, як нам видається, малодослідженою у сучасній історико-педагогічній літературі залишається така сторона діяльності товариства “Рідна школа”, як створення ним у 30-х роках ХХ ст. ефективної моделі національного виховання молоді, що отримала назву рідношкільного доросту.

Формулювання мети статті. Ставимо за мету проаналізувати організаційно-педагогічні та змістові аспекти діяльності доросту “Рідної школи”, його ідейні освітньо-виховні доміанти.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання української молоді у Галичині у міжвоєнний період стало одним із найважливіших завдань української спільноти краю. Політика денационалізації українців з боку польської влади, повне ігнорування їхніх культурно-освітніх потреб зумовила процеси консолідації громадських сил і ресурсів, зростання уваги до цілеспрямованої виховної роботи з українською молоддю. Усталюється думка про пріоритетність національного виховання молодого покоління як запоруки майбутнього української нації: “У боротьбі за життя нації мусимо зачинати від самих основ, тобто від оборони нашого молодого покоління за допомогою його доцільного виховання і навчання. Коли зуміємо забезпечити для нації її молоде покоління, коли воно буде перейняте її традиціями, змаганнями та ідеалами, то й будучність нації буде запевнена” [14].

Свій внесок у загальну справу виховання національно свідомої української молоді зробили численні громадські товариства й організації, які діяли в Галичині у цей період. Згуртувати українську молодь, озброїти її високими національно-патріотичними ідеалами зуміли молодіжні товариства “Січ”, “Сокил”, “Пласт”, “Луг” та ін.

Завдання національного гарту молодого покоління залишалося пріоритетним для однієї із найтитолованіших культурно-просвітницьких інституцій – товариства “Просвіта”. На початку 20-х років ХХ ст. при читальнях “Просвіти” як нові форми освітньо-виховної діяльності, стали зароджувалися молодіжні об’єднання “Молода Просвіта”, яких в окремих місцевостях називали “Доріст”. Молоді просвітяни під керівництвом дорослих членів товариства брали активну участь у святкуванні днів народження Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, свят “Просвіти”, відзначенні дат українського національного календаря, залучалися до організації драматичних гуртків, дитячих хорів та ін.

Не залишилося осторонь національно-виховної роботи з молоддю і Українське педагогічне товариство “Рідна школа”. Проблема національно-

патріотичного виховання молоді червоною ниткою проходить через всю історію існування цієї рідношкільної організації. У своєму першому статуті (1881) товариство чітко означило вістря своєї діяльності: “...промишляти над потребами руського народу на полі шкіл народних, середніх і вищих, займатися заснуванням руських шкіл і піддержувати всякі справи виховання публічного і домашнього на основі матерного язика руського” [13, с.1]. Культивування української мови, підготовка рідномовної навчальної літератури (букварів, читанок, навчальних посібників), заснування шкільних бібліотек, опрацювання під національним кутом навчальних планів і програм, широкий спектр позашкільних національно зорієнтованих культурно-освітніх і мистецьких заходів (екскурсій, фестин, вистав, концертів та ін.), нарешті, масштабна акція із відкриття українських приватних шкіл – дошкільних закладів, народних і професійних шкіл, гімназій – всі ці заходи товариства наприкінці XIX – на початку XX ст. значною мірою сприяли формуванню національної свідомості учнівської молоді, активізації загалом молодіжного середовища в Галичині.

З новою силою проблема системної, цілеспрямованої роботи з національного виховання молоді в діяльності “Рідної школи” актуалізується на початку 30-х років XX ст., що було зумовлено низкою подій суспільно-політичного життя галицького соціуму. Внаслідок так званої “пацифікації” (умиротворення) – репресивної акції, проведеної польською владою у вересні-жовтні 1930 року із застосуванням поліції та армії проти українського цивільного населення Галичини – було завдано великого удару по національно-культурних здобутках галицьких українців. Тільки протягом жовтня в трьох галицьких воєводствах влада розв’язала 28 спортивно-пожежних товариств “Луг”, 21 осередок гімнастичного товариства “Сокіл”, 21 осередок “Просвіти”, інші культурно-освітні і господарські установи. [12, с. 29]. Рішенням львівського повітового старости 26 вересня 1930 р. цілковито заборонено діяльність молодіжної організації “Пласт”, а пластунські гуртки по всій Галичині було ліквідовано [12, с. 30].

Паралельно з ліквідацією українських громадських товариств Міністерство віровизнань та громадської освіти Польщі видало розпорядження про закриття низки навчальних закладів з українською мовою навчання – українських державних гімназій в Тернополі і Станіславові, приватних українських гімназій товариства “Рідна Школа” в Рогатині і Дрогобичі, 7-класної загальної школи “Рідної Школи” в Станіславові, української приватної 4-класної школи в Чорткові та ін. [12, с. 31].

Формально учні із закритих українських шкіл могли з дозволу кураторії продовжити навчання у польських навчальних закладах, однак, як засвідчують реальні факти, більшість з них залишалася не охопленою подальшою освітою. Для прикладу, після закриття гімназії в Тернополі на

вулиці опинилося 470 учнів та 13 вчителів, лише понад 20 було прийнято до інших шкіл [15, с. 64]. Це означало, що велика кількість української молоді була полишена відповідного освітнього і виховного супроводу.

Актуальність проблеми підсилювалася ще і тим, що саме через обмеження та заборону діяльності українських молодіжних товариств, передусім “Пласту”, який активно провадив позашкільний вишкіл, з поля зору виховного впливу випадала категорія молоді віку 14–18 років, яка закінчила школу або взагалі ніде не навчалася. Все це зумовило нагальну потребу пошуку нових доцільних форм і методів позашкільної у національному дусі роботи із молоддю.

Власне на цю ділянку освітньо-виховної роботи у 30-х роках особливу увагу звернуло товариство “Рідна школа”. Беручи до уваги положення нового шкільного закону у Польщі від 11 березня 1932 р., де в окремому розділі йшлося про “конечність доповнюючої освіти для молоді, що сповнила шкільний обов’язок і не ходить до ніякої школи” [1, с. 253], а також на підставі закону “Про Товариства”, яким дозволялося молоді від 14 до 18 років, не охопленої шкільною освітою, належати до громадських інституцій, “Рідна школа” розпочала акцію залучення цієї категорії молоді до членів своєї організації. “Щоби можна успішно займатися молоддю від 14 до 18 літ, побільшувати її знання, звертати її енергію в хосенному напрямі, виховувати на здорових тілом, чесних, свідомих, ідейних і характерних громадян, – треба передовсім вписати її в члени кружка Рідної Школи і з таких членів створити при ньому гурт зорганізованого рідношкільного Доросту”, – такий напрям праці з молоддю окреслила для себе ця громадська інституція [1, с.253].

Починаючи з 1932 р. в органі товариства – журналі “Рідна школа” – публікується низка статей, автори яких активно розвивають ідею організації гуртків доросту при рідношкільних осередках у повітах краю, пропонують для дискусії і широкого обговорення проекти різних інструктивних матеріалів, положень та ін. Зусиллями відомого культурно-освітнього діяча І. Герасимовича був розроблений “Правильник організації Доросту при Кружках Рідної школи”, який став підручною книгою для повітових гуртків товариствах [7]. Інший ініціатор цієї справи В. Калинович підготував рекомендації, де акцентується на відповідальності місцевих рідношкільних осередків за змістове наповнення діяльності секцій доросту, добір кваліфікованих кадрів, важливості дотримання статутних вимог тощо [3].

Організаційно підкріпила розпочату акцію і Головна управа товариства “Рідна школа”. З метою планової роботи у цьому напрямку була створена так звана Головна комісія Доросту Рідної школи, до складу якої увійшли знані рідношкільні діячі – І. Галущинський, І. Раковський, М. Ластовецький, О. Тисовський С. Левицький, І. Герасимович та ін. Комісія розгорнула дієву

працю щодо організаційно-методичного супроводу діяльності доросту, займалася питаннями кадрового забезпечення, проведенням робочих нарад та ін. [9, с. 364].

Здійснена широка підготовча і агітаційно-роз’яснювальна робота дала свої результати. Перші рідношкільні гуртки доросту почали з’являтися в українських місцевостях Східної Галичини навесні 1932 року. Взірцем для подальшого поширення доростової ідеї став гурток в с. Делієво Галицького повіту, до якого охоче вписалося 28 хлопців і 32 дівчат. Опікувався роботою доросту голова місцевого осередку товариства “Рідна школа” Степан Левандівський [5].

Зацікавленість діяльністю доросту з боку молоді, прихильність до цієї справи батьківської громадськості сприяла динамічній розбудові організацій доросту. Якщо у 1935 році в Галичині налічувалося 152 гуртки із залученням 4514 членів українського юнацтва, то підсумком 1936 р. стало організаційне становлення вже 878 гуртків із 6188 молодими рідношкільниками. Перед вели Рогатинський (28 гуртків), Галицький (28), Дрогобицький (25) повіти [10, с. 373].

Якщо коротко охарактеризувати змістове наповнення діяльності гуртків доросту, то слід зазначити декілька важливих аспектів, що не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Передусім це глибоко ідейна, на національній основі спрямованість гурткової роботи з молоддю. “Дати нації людей здібних до організованого співжиття на ідейному підкладі свідомої приналежності до української нації”, – таким бачилося головне призначення кожного осередку доросту на місцях [1, с. 254]. Доповнення шкільної чи домашньої освіти “з особливим узглядненням української мови і літератури, української історії і географії”, самостійне опрацювання текстів, підготовка і виголошення рефератів, відзначення пам’ятних і релігійних свят, участь в організації театральних вистав, концертів, фестин, проведення екскурсій і мандрівок – ці та інші форми і методи виховного впливу на молодь активно використовували у практиці доростових організацій.

Важливо й те, що діяльність гуртків доросту будувалася на засадах самоврядності, добровільності, рівноправності їх учасників. Його члени почергово освоювали різні гурткові посади – писаря, скарбника, домівкаря, бібліотекаря тощо, з тією метою, щоб набути практичні уміння і навички згодом використати у різних сферах громадсько-суспільної праці. Ставилася мета виховати почуття “спільності, зрозуміння користей громадського життя, згідливої співпраці, труду одного для всіх і всіх для одного” [4].

Високо культивувався дух змагальності, ініціативності, потреби у власному самовдосконаленні. Цьому сприяв, зокрема, формат гурткових зборів, так званих сходин, що проводилися у формі гри, спеціальних вправ,

доростівських проб тощо, осягнення яких сприяло розвитку духовних, моральних, розумових, патріотичних, соціальних, фізичних, трудових якостей вихованців, допомагало формувати характер, спонукало до самоосвітньої праці, самовиховання і самовдосконалення. На кожні такі сходи доростівці приходили підготовленими з тих чи інших питань, що виносилися на обговорення, зацікавлено брали активну участь у засіданнях, формували цілі і завдання наступних зібрань.

У структурі освітньо-виховної діяльності гуртків доросту особливого значення набуло питання фізичного виховання молоді. І це цілком зрозуміло, оскільки вік учасників доростівських організацій – 14–18 років – був, як постійно акцентувалося, “найважливішим для розвитку повної життєвої сили людини”. Поширення набули такі форми фізичного гарту, як туризм (“прогульки”), руханка, ритміка, ігри, змагання тощо, які плекали у молоді такі важливі риси як сміливість, рішучість, силу волі, дисциплінованість, почуття солідарності і спільної відповідальності.

Заслуговує на увагу також і те, як здійснювався добір провідників гуртків доросту. Це завдання вирішував місцевий осередок товариства “Рідна школа”, який з-поміж своїх членів вишукував осіб, небайдужих до цієї національної ваги справи, “готових віддатися справі виховання, дбати про те, щоб праця в гуртку була цікавою і приносила справжню користь її членам” [6]. Заохочувалися до цієї роботи передусім випускники учительських семінарій, студенти вищих навчальних закладів, представники батьківської громадськості.

Питання кваліфікованого супроводу діяльності гуртків доросту залишалося актуальним і для головної управи рідношкільного товариства. У травні 1936 р. у Львові під патронатом головної комісії доросту був проведений 10-денний красвий навчальний курс для провідників доростових організацій. Його учасники, а це понад 120 осіб з усіх повітів краю, обмінялися досвідом роботи, підкріпили свої знання з українознавчих дисциплін, методики виховної роботи з молоддю та ін. [6].

І ще один суттєвий аспект, що засвідчує плановість і системність розпочатої справи і є повчальним для подібної роботи з молодіжною аудиторією сьогодні. Йдеться про інформаційне забезпечення діяльності доросту. Низка питань організаційного, дидактико-виховного, кадрового змісту, дискусійні проблеми, перебіг подій у первинних осередках тощо постійно висвітлювалися на шпальтах органу товариства – журналу “Рідна школа” (у спеціальній рубриці “Вісті з Доросту”). Потреба посилити інформаційну підтримку цього виховного почину спричинила заснування у 1936 р. окремого періодичного видання – часопису “Шлях молоді”. “Це буде та трибуна, з якому будемо говорити до нашої молоді села і міста”, – такою бачилася місія нового журналу, який “має вціплювати в молодь засади

любоби до свого народу, почуття моралі та виробляти характери, допомогти стати добрими членами своєї суспільності” [8]. Журнал видавався Галичині до 1939 р. і добре прислужився справі національного виховання молоді.

Однак “природний розмах молоді”, згуртованої в рідно-шкільний доріст, був зупинений наприкінці 1936 року. Польська влада, яка і раніше пристально придивлялася до діяльності доростових організацій, особливо в частині спортивно-руханкових заходів, в особі Львівського міського староства у грудні 1936 р. визнала гуртки Доросту “окремими, нестатутowymi організаціями” і заборонила їх подальше існування. Не допомогла їй апеляція на це рішення Головної управи “Рідної школи” до воєводського уряду у Львові, який залишив це рішення в силі. На початку 1937 р. товариство “Рідна школа” звернулося до своїх повітових гуртків розпустити комісії і гуртки доросту.

Висновки. Незважаючи на порівняно короткий період діяльності цього молодіжного крила товариства “Рідна школа”, можна стверджувати, що теорія і практика національного виховання української молоді в Галичині у міжвоєнний період була збагачена цікавою, оригінальною та ефективною формою виховної роботи з молоддю, якою був доріст “Рідної школи”. Його ідейні засади, змістове наповнення вповні можна використовувати і в умовах сьогодення.

-
1. *Герасимович І.* Потреба організації доросту РШ і його відношення до рідної школи // Рідна школа. – 1936. – Ч.18. – С. 253–257.
 2. *Герасимович І.* Як працює доріст Рідної Школи // Рідна школа. – 1935. – Ч.18. – С. 267–268.
 3. *Калинович В.* Правні і статутіві вказівки при організації гуртків доросту РШ // Рідна школа. – 1936. – Ч. 4. – С. 60–61.
 4. *Калинович В.* Організація доросту при кружках Р.Ш. // Рідна школа. 1936 – Ч. 21. – С. 311–312.
 5. *Корчинський І.* Секції доросту при Рідній Школі // Рідна школа. – 1932. – Ч. 24. – С.348–349.
 6. *Краєвий* Курс для Провідників Доросту Р.Ш. // Шлях молоді. – 1936. – Ч. 6. – С. 5.
 7. *Правильник* організації Гуртків Доросту при Кружках Рідної Школи. – Львів, 1935. – 16 с.
 8. *Преса* для доросту Р.Ш. // Рідна школа. – 1936. – Ч. 7–8. – С.111.
 9. *Рідна школа* в 1934–1935 рр. Стан і діяльність у часі з 1 вересня 1934 до 31 серпня 1935 // Рідна школа. – 1935. – Ч. 23–24. – С. 347–385.

10. Рідна Школа в 1935–1936 р. Звідомлення Головної Управи Р.Ш. за час з 1 вересня 1935 до 31 серпня 1936 // Рідна школа. – 1936. – Ч. 23–24. – С. 337–384.
11. Сливка Р. Значіння фізичного виховання доросту // Рідна школа. – 1935. – Ч. 3. – С. 42–43.
12. Скакун Р. “Пацифікація”: Польські репресії 1930 року в Галичині http://murasz.narod.ru/statti/r_skakun_pacyfikacja_1930.pdf
13. Статут Руского Товариства Педагогічного. – Львів, б.р. – 14 с.
14. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 206 (“Рідна школа”). – Оп.1. – Спр. 1216. – Арк. 4.
15. Ювілейна книга Українська гімназія в Тернополі. До сторіччя заснування. 1898–1998. / За ред С. Яреми. – Тернопіль; Львів: Наукове Товариства в.м. Шевченка; Львівське крайове товариство “Рідна школа”, 1998. – 736 с.с.

**THE SHOOT OF “NATIVE SCHOOL” COMMUNITY AS A FORM
OF THE UKRAINIAN YOUTH NATIONAL EDUCATION IN
HALYCHYNA
(30-IES of the XX TH CENTURY)**

Dmytro Hertsiuk

*Ivan Franko National University of L'viv
Tuhan-Baranovs'ky Str., 7, UA – 79005 L'viv, Ukraine*

The article defines the organizational and pedagogical foundations of the “Native School” community shoot activity as a form of the Ukrainian youth national education in Halychyna in the 30-ties of the XX th century. It focuses on the reasonability of applying the experience of educational work with youth in present conditions.

Key words: “Native school” community, shoot, Ukrainian youth, national education, self-education

**ДОРІСТ ОБЩЕСТВА “РИДНА ШКОЛА” КАК ФОРМА
НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ В
ГАЛИЦИИ (30-Е ГОДЫ XX В.)**

Дмитро Герцюк

*Львовський національний університет імені Івана Франко
ул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львов, Україна*

Рассмотрены организационно-педагогические аспекты деятельности дороста общества “Ридна школа” как формы национального воспитания украинской молодежи Галиции в 30-х годах XX в. Акцентировано внимание на возможностях использования опыта воспитательной работы с молодежью в современных условиях.

Ключевые слова: общество “Ридна школа”, дорост, украинская молодёжь, национальное воспитание, самовоспитание.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2011

Прийнята до друку 10.03.2011